Dicţionarul de neologisme

Coman LUPU
Universitatea din Bucureşti / Universitatea Comenius din Bratislava
comanlupu@gmail.com

Abstract:The present article is meant as an attempt to highlight the inappropriate use of the concepts of *neologism* and *neology* in Romanian linguistics, within the field of the theoretical research, as well as within that of the applied research and especially in the lexicographic activity.
Key words: *concept, neologism, linguistics, lexicographic practice.*

Dintre idiomurilor neolatine, niciunul nu dispune de atât de multe lucrări lexicografice dedicate exclusiv neologismelor[1] ca româna. Într-adevăr, pentru română, care nu are încă un dicţionar-tezaur, există însă un număr impresionant de lexicoane dedicate acestei tranşe cronologice a vocabularului, iar unul dintre ele s-a bucurat de multiple ediţii şi de un format diferit de la o apariţie la alta[2]. La început, a fost, pur şi simplu, *Dicţionar de neologisme* (= DN), apoi, la un moment dat, a devenit *Mic dicţionar de neologisme,* iar în cele din urmă a crescut la dimensiuni neaşteptate: *Marele dicţionar de neologisme* (= MDN). Prin ce se diferenţiază, ***conceptual***, *Noul dicţionar de neologisme* sau *Micul dicţionar de neologisme* de variantele anterioare sau ulterioare? Doar printr-o arbitrară suprimare ori adăugire de intrări?

Nu se înţelege după ce criterii s-a făcut selecţia unităţilor lexicale pentru elaborarea *Micului dicţionar,* nici pe ce baze ştiinţifice a fost atât de augmentat, încât să ai senzaţia că, dintre limbile moderne de cultură, româna este cea mai bogată în neologisme. Nu înţelegem nici motivul pentru care numele lui Constant Maneca a dispărut de pe copertele ediţiilor publicate după ce acesta s-a stins din viaţă. Oricât de minoră ar fi fost contribuţia

[1] Citǎm aici, **pentru spaniolă**: Manuel Alvar Ezquerra (dir.), *Diccionario de voces de uso actual*, Madrid, Arco/Libros, 1994, cu peste 5000 de intrări, şi Manuel Alvar Ezquerra, *Nuevo diccionario de voces de uso actual*, Madrid, Arco/Libros, 2003, cu 12389 cuvinte-titlu; **pentru italiană**: M. Cortelazzo, U. Cardinale, *Dizionario di parolenuove. 1964-1984,* Torino, 1986; Ottavio Lurati, *3000 parole nuove. La neologia negli anni 1980-1990,* Bologna. 1990; **pentru franceză**: P. Gilbert, *Dictionnaire de mots nouveaux,* Paris, 1971; *Dictionnaire des termes nouveaux des sciences et des techniques,* Paris, 1983; B. Quemada (sous la direction de), *Mots nouveaux contemporains,* Paris, 1983; Gabriel Merle, R. Perret, J. Vince, Cl. Juillard, *Les mots nouveaux apparus depuis 1985,* Paris, 1989.

[2] DN = Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme,* Bucureşti, 1961, 1966, 1978; Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme,* Bucureşti, 1986; Florin Marcu, *Noul dicţionar de neologisme,* Bucureşti, 1977; Florin Marcu, *Dicţionar de neologisme,* Bucureşti, 1984; Florin Marcu, *Mic dicţionar de neologisme,* Bucureşti, 1986; MDN = Florin Marcu, *Marele dicţionar de neologisme,* Bucureşti, 2000, 2008; Elena Trifan, Andrei Ioan Trifan, *Dicţionar de neologisme şi abrevieri recente,* Scrisul Prahovean – Ceraşu, 2003; Alexandru Emil M.(!), *Dicţionar de neologisme,* Craiova, Lizuka-Educativ, 2003; Onufrie Vinţeler, *Dicţionar de neologisme,* Bucureşti, 2004; Florin Marcu, *Dicţionar uzual de neologisme,* Bucureşti, 2008; D. Uritescu, *Dicţionar de cuvinte şi sensuri noi,* Bucureşti, 2009. Etc.

BDD-A30742 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:58:59 UTC)

sa la seria DN[1-3], nimic nu justifică eliminarea coautorului, în condiţiile în care a fost păstrat titlul de *Dicţionar de neologisme.*

Structura articolelor din DN şi MDN este clasică: cuvântul-titlu este urmat de informaţii de natură gramaticală (clasa morfologică la care aparţine), sensul sau inventarul de sensuri din limba română şi etimonul. Uneori, aceste date sunt completate cu precizări privitoare la câmpul semantic (arhitectură, chimie, electricitate, estetică, fizică, filozofie, mitologie, termen bisericesc livresc etc.) sau la registrul stilistic (familiar...). Intenţia mărturisită este de a elabora un instrument lexicografic, un *dicţionar de neologisme* care să cuprindă un „vocabular ştiinţific", cuvinte intrate prin „literatura artistică" sau formate pe teren românesc. S-a întâmplat însă ca autorii unor astfel de lucrări să purceadă la lucru fără pregătirea lingvistică teoretică necesară într-o astfel de întreprindere de mare responsabilitate.

După informaţiile culese din DCR, unele lexeme/sensuri înregistrate în DN sau MDN reprezintă prime atestări scrise cunoscute în română (*accelerometru, acidifiant, acluofobie, adiţionale* etc.), ceea ce îl converteşte într-o sursă utilă şi de o însemnătate aparte pentru datarea cuvintelor din limba noastră. Problema este însă că marea majoritate a vocabulelor intrate în componenţa DN sau MDN nu sunt neologice, nu se încadrează în profilul lexicografic anunţat de titlu. Denumirea dicţionarului nu are o relaţie ştiinţifică riguroasă cu inventarul de cuvinte incluse în structura sa. Şi mai ciudat este că o mare parte dintre repetatele ediţii ale DN şi MDN au apărut sub egida unor prestigioase case editoriale (Editura Ştiinţifică, Editura Academiei...) şi sub semnătura unor redactori recunoscuţi pentru competenţa lor profesională.

Prin urmare, ce anume este un neologism? La ce tranşă cronologică din structura lexicală a unei limbi se poate aplica acest termen? După definiţia din DEX, neologismul este „cuvântul împrumutat de curând din altă limbă sau creat recent într-o limbă prin mijloace proprii." În DLI, italienescul ***neologismo*** este glosat după cum urmează: „Termine o costrutto di recente introduzione nella lingua, motivato da nuove esigenze tecniche o di costume". Iar în DŞL este definit drept „o unitate lexicală (semnificat, semnificant sau reuniunea celor două) care a pătruns recent într-o limbă dată."

Distinsa doamnă profesoară Alexandra Cuniţă observă că „În principalele dicţionare româneşti de neologisme ce pot fi consultate astăzi figurează atât *aritmetică,* cât şi *aseleniza – aselenizare,* atât *cartof,* cât şi *computer,* atât *evangheliar,* cât şi *eminescian, eminescianism,* atât *gramatică, gumă*, cât şi *genom,...* deşi aceste unităţi lexicale au intrat în limba noastră în momente diferite, uneori foarte îndepărtate în timp unele de altele, iar o parte dintre ele se află deja de multă vreme în conştiinţa şi în uzul românofonilor nativi." [Cuniţă, 2014: 23]

În 2008, lingvistul francez Jean-François Sablayrolles apreciază că «un mot n'est pas néologique parce qu'il n'est pas dans le dictionnaire, mais un mot entre dans un dictionnaire parce qu'il n'est plus néologique. Entre sa création et son éventuelle insertion dans un dictionnaire, s'écoule un temps plus ou moins long pendant lequel le néologisme est un SDF, un sans dictionnaire fixe. » [Cuniţă, 2014: 27]

Asemănătoare cu punctul de vedere al lui Jean-François Sablayrolles este şi viziunea profesorului Manuel Alvar Ezquerra în stabilirea statului de neologism al unui lexem: „Podemos decir que son palabras nuevas por no figurar entre las columnas del diccionario académico, lo cual es un criterio bien objetivo, aunque se sustenta sobre una premisa que no es cierta, o, al menos, no lo es totalmente, ya que el diccionario, cualquier diccionario, el académico u otro, no consigna todas las voces de la lengua de un momento dado, ni siquiera un repertorio de carácter general como el académico. Es más, la

BDD-A30742 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:58:59 UTC)

naturaleza propia del diccionario impide que en su interior estén todas las palabras de la lengua, y esto es así por varios motivos…" [Ezquerra, 2007]

Nu mai puţin interesantă ni se pare opinia unui alt lingvist spaniol, Santiago Alcoba Rueda, profesor la Universitatea Autonomă din Barcelona: „Definida la palabra como una secuencia expresiva que sirve a uno o más sentidos o acepciones posibles, se entiende el neologismo como una palabra, una acepción o una frase (combinación fija de palabras) nueva en el conjunto de unidades comunicativas de que dispone el hablante. O sea que se considera neologismo una palabra enteramente neuva (en forma de expresión y en significado), una palabra parcialmente nueva (que incorpora un significado o acepción nuevos) o un giro o combinación de palabras (*dinero negro*), usado con un sentido particular." [Alcoba Rueda, 2007]

Aşadar, după ce am trecut în revistă câteva opinii privitoare la conceptul de neologism, să revenim la DN, la MDN şi la diversele lor variantesau, mai precis, să încercăm să aruncăm o privire asupra inventarului lor de unităţi lexicale; constatăm că *ambiţie* (atestat pentru prima oară în limba noastră la 1722, conform DELLR), *ambrozie* (1691), *ambulant* (1837), *amfiteatru* (1770), *amic* (1794), *amical* (1832), *amiciţie* (1822), *amputaţie* (1816), *a amputa* (1840), *anahoret* (1683), *analitic* (1799), *analogie* (1773), *anomalie* (1705), *astronomie* (1683), *calamitate* (1847), *calomnie* (1794), *candelabru* (1747), *celibat* (1826), *concubină* (1812), *concura* (1830), *decent* (1857), *decepţie* (1846), *dedicaţie* (1808), *a deduce* (1816), *evicţiune* (1742), *exact* (1830) etc., indiferent de momentul în care au pătruns în vocabularul românesc, au acelaşi statut cu cuvintele împrumutate în ultimii 20-30 de ani: absolut toate sunt elemente neologice. Prezenţa într-un **dicţionar de neologisme**a unor cuvinte atestate, pentru întâia oarăîn lexicul limbii române, cu mai multe zeci de ani în urmă sau chiar cu sute de ani este, fără doar şi poate, o evidentă expresie a diletantismului. Cum să fie *nou* un lexem cu o considerabilă vechime în limbă? Pentru că este format, prin procedeele interne, în limba literară? Fiindcă este un împrumut asimilat pe cale livrescă? Această chestiune este extrem de gravă şi, din păcate, nu sunt prea mulţi cei care evită o astfel de aberaţie. Indiferent de frecvenţa lui în limba scrisă sau vorbită, într-un stil funcţional sau într-altul, un element lexical care are confirmată o viaţă îndelungată în vocabular nu poate fi considerat neologic.

Neîndoielnic, toate dicţionarele de neologisme ale limbii noastre au făcut un mare deserviciu lingvisticii româneşti: conceptele de *neologism* şi de *neologie* au devenit inoperante din cauza confuziei, pe de o parte, cu noţiunea de *cultism* (= „împrumut cult/savant/livresc"), iar pe de altă parte, cu noţiunea de creaţie a limbii literare. În concluzie, DN, MDN şi suratele lor nu sunt de fapt, după titlu, decât... mari falsuri ştiinţifice. Din nefericire, aceste lucrări lexicografice nu au nici măcar o legătură *părelnică* cu neologia.

BIBLIOGRAFIE

Alcoba Rueda, 2007: Santiago Alcoba Rueda, *Autorización y uso del neologismo,* 2007, disponobil la: https://books.google.ro/books?id=evzkCgAAQBAJ&pg=PA91&lpg=PA91&dq=Manuel+Alvar+Ezquerra,+neologismos&source=bl&ots=9fd_ZzjO0K&sig=ACfU3U0wEhFYRSn0khcpJl6OgJmSzzxCeA&hl=ro&sa=X&ved=2ahUKEwi_8vzyyqDjAhXh_CoKHTmhDpEQ6AEwEHoECAgQAQ#v=onepage&q=Manuel%20Alvar%20Ezquerra%2C%20neologismos&f=false, consultat în data de 6.07.2019.

BDD-A30742 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:58:59 UTC)

Cuniţă, 2014: Alexandra Cuniţă, „Neologisme ? Cuvinte recente ?”, in Alexandra Cuniţă, Coman Lupu (ed.), *Neologie, neologism. Concepte, analize,* Editura Universităţii din Bucureşti.
Ezquerra, 2007: Manuel Alvar Ezquerra, *El neologismo español actual,* 2007, disponibil la: https://ispsfrey-cha.infd.edu.ar/sitio/upload/Alvar_Exquerra__Neologismo_en_el_espaniol_actual.pdf, consultat în data de 6.07.2019.
Merle et alii, 1989: Gabriel Merle, R. Perret, J. Vince, Cl. Juillard, *Les mots nouveaux apparus depuis 1985,* Paris.

Dicţionare:

Cortelazzo, Cardinale: 1986: M. Cortelazzo, U. Cardinale, *Dizionario di parolenuove. 1964-1984,* Torino.
DCR, 2013[3]: Florica Dimitrescu, Alexandru Ciolan, Coman Lupu, *Dicţionar de cuvinte recente,* Bucureşti, Logos.
DELLR. 2004: Sanda Reinheimer Rîpeanu (sous la direction de), *Dictionnaire des emprunts latins dans les langues romanes,* Bucureşti, Editura Academiei Române.
DEX, 1998[2]: Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicţionarul explicativ al limbii române,* Bucureşti, Univers Enciclopedic.
DLI, 1987: Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli, *Dizionario della lingua italiana*, Firenze, Le Monnier.
DN, 1961-1966-1978: Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme,* Bucureşti.
DN, 1977: Florin Marcu, *Noul dicţionar de neologisme,* Bucureşti.
DN, 1984: Florin Marcu, *Dicţionar de neologisme,* Bucureşti.
DN, 1986[1]: Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme,* Bucureşti.
DN, 1986[2]: Florin Marcu, *Mic dicţionar de neologisme,* Bucureşti.
DŞL, 2001: Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii,* Bucureşti, Nemira.
DTNST, 1983: = *Dictionnaire des termes nouveaux des sciences et des techniques,* Paris.
Ezquerra, 1994: Alvar Ezquerra (dir.), *Diccionario de voces de uso actual*, Madrid, Arco/Libros.
Ezquerra, 2003: Manuel Alvar Ezquerra, *Nuevo diccionario de voces de uso actual*, Madrid, Arco/Libros.
Gilbert, 1971: P. Gilbert, *Dictionnaire de mots nouveaux,* Paris.
Lurati, 1990: Ottavio Lurati, *3000 parole nuove. La neologia negli anni 1980-1990,* Bologna.
MDN, 2003[1]: Elena Trifan, Andrei Ioan Trifan, *Dicţionar de neologisme şi abrevieri recente,* Scrisul Prahovean – Ceraşu.
MDN, 2003[2]: Alexandru Emil M.(!), *Dicţionar de neologisme,* Craiova, Lizuka-Educativ.
MDN, 2004: Onufrie Vinţeler, *Dicţionar de neologisme,* Bucureşti.
MDN, 2008: Florin Marcu, *Dicţionar uzual de neologisme,* Bucureşti.
MDN, 2009: D. Uritescu, *Dicţionar de cuvinte şi sensuri noi,* Bucureşti.
MDN: 2000-2008: Florin Marcu, *Marele dicţionar de neologisme,* Bucureşti.
Quemada, 1983: B. Quemada (sous la direction de), *Mots nouveaux contemporains,* Paris.

BDD-A30742 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:58:59 UTC)